

05/333

LA MARCA, Susan: The three A's: attitude, access and ambience = New Rev.Child.Lit.Libriansh. 11.vol. 2005. 1.no. 87-109.p. Bibliogr.

A könyvtárostánár szerepe az olvasóvá nevelésben. A három legfontosabb tényező: pozitív hozzáállás, megfelelő választék és kellemes környezet

Esettanulmány [forma]; Könyvtártudományi kutatás; Középiskolai könyvtár; Ifjúság nevelése olvasásra

A cikkben ismertetett esettanulmány azokat a hozzáállási és környezeti tényezőket vizsgálta, amelyek a könyvtárostánárak tevékenységét befolyásolják az ideális olvasási környezet megteremtésében a középiskolai könyvtárakban. A szerző a saját adatai és a szakirodalom alapján a legfontosabb három tényezőt („hozzaállás”, „hozzáférés” és „légkör”) tárgyalja.

(Autoref.)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

05/334

BODI, Sonia – MAIER-O'SHEA, Katie: The Library of Babel: making sense of collection management in a postmodern world = J.Acad.Libriansh. 31.vol. 2005. 2.no. 143-150.p. Bibliogr.

A bábeli könyvtár – a gyűjteményépítés értelmezése a posztmodern korban

Állományalakítás; Elektronikus könyvtár; Főiskolai könyvtár -humán tudományi; Költségvetés; Oktatás információellátása

A hagyományos könyvtárban a gyűjtemények formátum szerint elrendezve, helyi tulajdonként, osztályozási rendszer szerint szervezve, dokumentumként a maguk helyén voltak, korlátozott hozzá-

férési pontokkal. A határok elmosódásával, a hierarchia és az irányítás csökkenésével és a nemlineáris gondolkodással jellemezhető, posztmodern világban a gyűjtemény a helyi és a távoli, a papír és az elektronikus, a birtokolt, kölcsönzött, bérelt és megosztott dokumentumok (források) keveréke.

Galbreath szerint a gyűjteményt inkább alapvetően intellektuális konstrukciónak kellene tekinteni, mintsem fizikai tárgyak együttesének. A nyugati világ tradicionálisan lineáris jellegével, logikus gondolkodásával szemben az online környezet nem lineáris, sőt, esetenként amorf. A hipertext a nemlineáris gondolkodáson alapul, és az osztályozási rendszerek kategoriális gondolkodása helyett lehetővé teszi az interdiszciplináris módú keresést, gondolkodást és megértést. Ahhoz, hogy a bölcsész jellegű felsőoktatási könyvtárak hogyan építhetnének erősebb, az olvasók (különösen a diákok) elvárásai-

nak megfelelő gyűjteményt a posztmodern világban, három területet kellene megvizsgálni.

A gyűjteményépítés vezérelve még mindig a tanmenet, a tananyag támogatása, vagy a posztmodern könyvtár már nagyobb hangsúlyt fektet a tanulási folyamat végeredményére? A végeredmény milyen módon befolyásolja a gyűjteményt, amelyet fejlesztünk, illetve amelyhez hozzáférést teremtünk? A chicagói North Park University könyvtára úgy döntött, hogy az alsóbb évesek általánosabb igényeinek kielégítésére erős helyi maggyűjteményt épít, a felsőbb évesek szűkebb szakterületi, illetve a végzősök diplomamunkájához szükséges egyedi igényeket inkább a konzorciumi tagsággal járó lehetőségek révén és könyvtárközi kölcsönzés útján elégíti ki.

Hogyan tudjuk hatékonyan, a jövő gyűjteményépítéséhez is segítséget adó módon értékelni gyűjteményeinket? Még feltételezni is túl egyszerű lenne, hogy van egyetlen értékelő formulakészlet, amely minden tudományterületre és azok nyomtatott és elektronikus forrásaira egyaránt alkalmazható. A North Park megoldása az, hogy az értékelést szakterületekre, vagy még kisebb tematikus részekre bontják, és az adott szakterülethez leginkább alkalmazkodó értékelő eszközök egész sorát használják. A tanszékeken folyó munka végeredményével vetik össze gyűjteményeiket, a tanárokkal való kommunikáció útján. A velük folytatott értékelő interjúk különösen fontosak, ha eltérés van az érzékelt szükségletek, a mennyiségi adatok és a gyűjtemény használata között.

Mennyire ésszerűen osztjuk el anyagi forrásainkat? A hagyományos költségvetés formátumok szerint, majd azon belül tanszékenként osztotta el az anyagiakat. A formátum azonban egyre kevesebb információt nyújt a tekintetben, hogy mit költöttünk egy-egy szakterületre, a posztmodern világ pedig egyébként is inkább interdiszciplináris jellegű. North Parkban megkíséreltek egy „holisztikus költségvetést” összeállítani, amely együtt kezeli a könyveket, folyóiratokat, adatbázisokat és a mindenféle

médiát minden egyes tanszék számára, hogy teljesen megismerhessék, mennyit költöttek könyvtári forrásokra.

(Mohor Jenő)

Állományvédelem

05/335

DAWES, Trevor A.: Is RFID right for your library? = J.Access Serv. 2.vol. 2004. 4.no. 7-13.p. Bibliogr.

Megfelel-e a rádiófrekvenciás azonosítás az Ön könyvtára számára?

Biztonsági berendezés; Gépi állomány-nyilvántartás; Gépi kölcsönzés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A rádiófrekvenciás technológiát még kevés könyvtár alkalmazza (a cikkben szereplő becslés szerint 2004-ben háromszáz intézmény), de 2006-ig évi 30%-os növekedés várható ezen a téren. Előnyei a költségtakarékosságban, az önkiszolgálásban, a leltári nyilvántartás könnyebb kezelésében és a biztonság növekedésében mutatkoznak meg. Számos forgalmazó cég van a piacon, például a Bibliotheca, Checkpoint, 3M és a VTLS. A technológia a mikrochipet és a rádiófrekvenciát együtt alkalmazza. Az 1980-as években fejlesztették ki, elsősorban az ipar számára, számos nagykereskedelmi cégnél van használatban.

A rádiófrekvenciás rendszerrel kezelt gyűjtemény minden darabját címkével kell ellátni, amely mikrochipet és egy antennát tartalmaz, amely a rádiófrekvenciás olvasóval, majd annak segítségével a könyvtár integrált rendszerével kommunikál. A programozható címkére felviszik legalább az illető dokumentum vonalkódját, lehetőség szerint rövid

Különgyűjtemények

05/336

GOODBODY, Margaret G. – EVANS, Jennifer R.: Protecting access and materials in public library special collections = Tech.Serv.Q. 22.vol. 2005. 3.no. 19-28.p.

A hozzáférés és a dokumentumok védelme a közkönyvtárak különgyűjteményeiben

Állományvédelem; Felmérés [forma]; Hozzáférhetőség; Közművelődési könyvtár; Különgyűjtemény

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A tanulmány a Washingtoniana Division, D.C. közkönyvtár projektjéről számol be, amelynek célja a különleges értékű dokumentumok állománybiztonságának javítása. A projekt részeként a könyvtárosok hasonló közkönyvtárak különgyűjteményekkel kapcsolatos gyakorlatát mérték fel. Hetvenhárom kérdőívet küldtek szét, 47-et kaptak kitöltve vissza. Az eredmények sokszínű gyakorlatról tanúskodnak, de az alapvető gond mindenütt a szabad hozzáférés és a különgyűjteményekre vonatkozó korlátozások közötti egyensúly fenntartása, valamint a közkönyvtári környezettel és a használókkal való együttműködés. A melléklet részletesen ismerteti a felmérés eredményeit. A szerzők véleménye szerint a közkönyvtári különgyűjtemények azért különböznek a magán- vagy felsőoktatási könyvtárban őrzött anyagtól, mert a közkönyvtári gyűjteményeknek a szabad hozzáférésre kell törekedniük.

(Autoref.)

bibliográfiai leírását is. További információk is felvihetők, de ezt adatvédelmi okokból nem ajánlják, kivéve az elhelyezési adatokat. A címkékkel kapcsolatos konverziós munkafolyamat könnyen megtanulható, óránként 200 tételes teljesítményt könnyen el lehet érni.

A címkék a könyv borítóján keresztül leolvashatók, akár kb. egy méter távolságból is; egy menetben több (4-6) dokumentum címkéit is képes a rendszer leolvasni. A ki nem kölcsönzött dokumentum riasztja a könyvtár biztonsági rendszerét. Sajnos új biztonsági rendszerre van szükség, a könyvtárakban szokásos biztonsági rendszerekkel a rádiófrekvenciás megoldás nem működik együtt.

A rádiófrekvenciás rendszer számos előnnyel jár. Csökken a kölcsönzések nyilvántartására fordított idő és munkabefektetés, az önkiszolgáló kölcsönzés tehermentesíti a személyzetet. Néhány rendszer arra is képes, hogy a könyveket visszavegye, sőt a visszaadott könyvek első, durva rendezését is el tudja végezni. A leltári ellenőrzést kézi szkennerral lehet lebonyolítani. A rendszer biztonsági aspektusairól egyelőre még nem állnak rendelkezésre adatok (ti., hogy csökkent-e egy-egy könyvtárban a lopások száma bevezetése után).

A megoldás hátránya, hogy megvalósítása jelentős költséggel, azon belül is nagy kezdeti beruházással jár. (A cikk 250 ezer kötetes könyvtár esetében 333 500 dolláros tételt említ. Az eszközök költsége nagyobb könyvtárak esetében sem nő jelentősen, de a címkék sokba – 0,6-0,9 dollárba – kerülnek.) A beszerzések megkönnyítése érdekében a könyvtárak számára pályázatíráshoz irányelveket közölt a Library Technology Reports című folyóirat 2003. évi novemberi száma.

A nagykereskedelemben és azt iparban szabványokat alkalmaznak (ISO 15693, ISO 18000). Könyvtári szabvány egyelőre még nem született, kivéve a rádiófrekvenciás rendszer és a könyvtári integrált rendszer közötti adatátvitel kérdését (NISO szabvány).

(Hegyközi Ilona)

Feldolgozó munka

05/337

HURLBERT, Terry – DUJMIC, Linda L.: Factors affecting cataloging time: an in-house survey = Tech.Serv.Q. 22.vol. 2004. 2.no. 1-14.p.

Milyen tényezők befolyásolják a katalogizálási időt? Egy belső felmérés eredményei

Egyetemi könyvtár; Feldolgozó munka; Felmérés; Hatékonyság

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

2001 tavaszán a Carnegie Mellon Egyetem Könyvtárának katalogizálói „házilag” tervezett adatlap segítségével azt mérték fel, mennyi idő szükséges a dokumentumok feldolgozásához a gyarapítási osztályra való bekerülésüktől a „polcra kész” állapot eléréséig, és milyen tényezők befolyásolják a katalogizálási időt. A felmérésben részt vevő 7 és fél katalogizáló és más könyvtári munkaerő monográfiákat, kottákat, videókat és disszertációkat katalogizált. A résztvevők által vizsgált tényezők között szerepelt az, hogyan szerezte be a könyvtár a dokumentumot (pl. rendelés vagy ajándék), létezik-e és mennyire teljes a példányrekord, és olyan kérdések, amelyek az OCLC és a helyi könyvtári rendszer használatával kapcsolatosak. A cikk a felmérés néhány eredményéről számol be, feltárva a dokumentumok főbb kategóriáinak feldolgozásához szükséges időmennyiséget (az összes dokumentumtípus 82%-ának katalogizálásához 15 percnél kevesebb időre volt szükség, 4%, köztük 18 disszertáció esetében 30-60 percet igényelt a feldolgozás), és részletes információkat közöl egyes tényezők katalogizálási időre gyakorolt hatásáról.

(Autoref. alapján)

05/338

TURNER, James M. – COLINET, Emmanuel: Scénarios de production pour l'indexation d'images animées = Documentaliste. 42.vol. 2005. 1.no. 12-21.p. Bibliogr. 21 tétel.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Mozgófilmek indexelése a forgatókönyv alapján

Film; Gépi indexelés

A tanulmány egy mozgóképek automatikus indexelésével foglalkozó sorozat része. Audiovizuális dokumentumok szövegeit (forgatókönyvek, feliratok a hallássérültek, audiovizuális információk a gyengén látók részére) használják fel kulcsszavak kinyerésére, amelyekkel részenként indexelik a filmeket. A módszert és az eredményeket a cikk egy adott példa alapján tárgyalja. Elméletileg megalapozza az audiovizuális dokumentumok gyártásának (beleértve az elő- és utómunkálatokat is) során előállított szövegek forrásként való felhasználását.

(Autoref.)

05/339

GIL-LEIVA, I. – ALONSO-ARROYO, A.: La relación entre las palabras clave aportadas por autores de artículos de revista y su indización en las bases de datos ISOC, IME e CYT = Rev.Esp.Doc.Cient. 28.vol. 2005. 1.no. 62-79.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Összefüggés a folyóiratcikkek szerzői által adott kulcsszavak és a spanyol adatbázisok indexelése között

Adatbázis; Deszkriptor; Felmérés [forma]; Kulcsszó; Tárgyi feltárás

A spanyol kutatási főtanács három adatbázisában (ISOC – társadalom- és humán tudományok, IME – orvostudomány, ICYT – műszaki és természettudományok) feldolgozott, és a szerzők által kulcsszavakkal ellátott, témánként 360 (összesen 1080) fo-

lyóiratcikket vizsgáltak meg, a kulcsszavak és az adatbázisok indexelési gyakorlata közötti összefüggések feltárása céljából.

A társadalomtudományi és a műszaki cikkek szerzői 3-5, az orvosiaké 2-5 kulcsszót adtak, az összes kulcsszavak száma a társadalomtudományoknál 1443, a műszaki cikkekénél 1528, az orvosiaknál 1301. Az adatbázisokban szereplő deskriptorok száma 2-6 között van cikkenként: az összes deskriptor száma az ISOC-ban 2298, az ICYT-ben 1707, az IME-ben 1753. A kulcsszavak és a deskriptorok egybeesése átlagosan 30% fölött van: az ISOC esetében 31,7%, az ICYT-nél 27,42%, az IME-nél 36,43%. Az orvostudományi cikkek esetében a magas százalék valószínűleg azzal magyarázható, hogy a folyóiratok a Medline MeSH deskriptorainak használatát javasolják. Ha „szabványosabban” tekintjük, azaz azokat a kulcsszavakat vesszük figyelembe, amelyek közvetlenül (vagy indirekt módon) olyan fogalmat jelölnek, amely deskriptorként is megjelenik, más képet kapunk: ISOC: 30,18%, ICYT: 32,23%, IME: 29,31%. A szerzői kulcsszavak és az indexelő deskriptorainak találkozása az adatbázisokban 60% körül van: ISOC: 60,48%, ICYT: 58,09%, IME: 64,83%.

Tanulság: a profi indexelők munkájának eredménye nem helyettesíthető a szerzők által adott kulcsszavakkal, ám azok jelentős források a cikkek elemzéséhez és végső soron beépíthetők az indexelés folyamatába, sőt, az automatizált indexelés metodológiájában is szerepet kaphatnak.

(Mohor Jenő)

Lásd még 315-317, 341-342, 352.

Katalógusok

05/340

BEALL, Jeffrey: 10 ways to improve data quality = Am.Lib. 36.vol. 2005. 3.no. 36-37.p.

10 lépés az online katalógus adatminőségének javítására

Hatékonyság; Online katalógus

A könyvtári katalógusok hibás és nem kellően karbantartott adatai idő-, pénz- és információvesztéget okoznak. Ezek elkerülése érdekében:

1. Minden besorolási adatnál ellenőrizd egységesített formáját (*authority control!*)
2. Minden könyvtári anyag minden vonatkozásában kövesd a nemzeti katalogizálási szabvány előírásait!
3. Keress meg és javíts ki minden elírást, gépelési hibát!
4. Bizonyosodj meg arról, hogy az önéletírások esetében a szerző tárgyszóként is szerepel!
5. Kövesd naprakészen a tárgyszójegyzék módosulásait!
6. Keresd meg a tárgyszó nélküli rekordokat (gyűjtsd össze a véletlenül megtaláltakat, vagy – ha a rendszer lehetővé teszi ilyen kritérium alapján a válogatást – végezz keresést) és pótolod a hiányt!
7. Javítsd ki a címkezdő névelők kezelésével kapcsolatos hibákat!
8. Ellenőrizd, hogy a példányok valóban ott vannak-e, ahol a katalógus szerint vannak (kézi könyvtár, szabadpolc, raktár stb.)!
9. Szervezz polcrendezéssel együtt járó leltározást (a talált könyvekről készíts rekordot, a hiányzóakat jelöld a katalógusban, keresd rendszeres időközönként, majd töröld a rekordot)!
10. Vond be az egész személyzetet az adatkarbantartásba (legyen – lehetőleg a katalogizálók közül – egy személy, akinek bárki, aki hibát talál, jelentheti azt)!

Az online katalógusok hibáinak eltüntetését célzó koordinált erőfeszítés a minőség iránti elkötelezettséget jelzi, és olvasóink számára a könyvtári anyagokhoz való jobb hozzáférést eredményezi.

(Mohor Jenő)

Lásd még 354, 389

Információkeresés

05/341

YU, Holly – YOUNG, Margo: The impact of Web search engines on subject searching in OPAC = Inf.Technol.Lib. 23.vol. 2004. 4.no. 168-180.P. Bibliogr.

A webes keresőgépek hatása a tárgy szerinti keresésre az online katalógusban

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Használói szokások; Online információkeresés; Online katalógus; Számítógép-hálózat; Tárgyi feltárás

A tanulmány a Kaliforniai Állami Egyetemen (CSU-LA) a tranzakciós logok elemzésével nyert eredményeket ismerteti, és vizsgálja, milyen hatással járt a web alapú OPAC és az új használói felület alkalmazása. A szerzők szerint a használók sikere a tárgy szerinti keresésben továbbra is problematikus. A sikeres keresések a könyvtári katalóguson kívüli forrásokban a 2000-2002 közötti időszakban növekedtek jelentősen. A szerzők ezt a növekedést a webes keresőgépek jelenlétének tulajdonítják, és tapasztalataik szerint a metakeresés, a relevancia sorrendjében rendezett találatok és a relevancia jelzése („hasonló találatok”) az, amit a használók elvárnak a kereséseik során, ezért ezeket keresési opcióként integrálni kell az online katalógusokba.

(Autoref.)

05/342

GROSS, Tina – TAYLOR, Arlene G.: What have we got to lose? The effect of controlled vocabulary on keyword searching results = Coll.Res.Lib. 66.vol. 2005. 3.no. 212-230.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Mit veszíthetünk? Az ellenőrzött szótár hatása a kulcsszavas keresés eredményeire

Gépi katalógus; Könyvtártudományi kutatás; Kulcsszó; Online információkeresés; Tárgyszó

A könyvtári katalógusokban az ellenőrzött szótárakon alapuló kulcsszavas keresés – a szolgáltatás ki-

alakításának és fenntartásának költségei miatt – már korábban is élénk vitákat váltott ki. Míg a 19. században, sőt a 20. század nagy részében is a katalógusokban való tárgyi keresésnek nem volt túlságosan nagy jelentősége, az 1990-es évektől elterjedt online katalógusok használatának tanulmányozása azt mutatta, hogy a használók gyakran keresnek tárgykör szerint. A korai adatbázisokban azonban ez nem volt könnyű. A használó nem ismerhette a tárgyszókészletet, így arra kényszerült, hogy a tárgykör szerinti keresést is a cím-, illetve más indexekben végezze.

Mivel úgy látszik, a legtöbb olvasó kulcsszavakra keres, többen javasolták, hogy az ellenőrzött tárgyszavakat távolítsák el a katalógustételekből. A tanulmány szerzői arra kerestek választ, hogy a kulcsszavas keresések találatainak mekkora része az, ami kimondottan a tárgyszónak köszönhetően kerül a találati halmazba. A Winthrop Egyetem könyvtárának katalógusához tartozó naplófájlok alapján 227, az olvasók által lefolytatott kulcsszavas keresést vizsgáltak meg. Ezekben használtak egy és több kulcsszóból, illetve összetett kifejezésből álló kérdéseket is. A kísérleti kereséseket – angol nyelvű dokumentumokra korlátozva – a Pittsburgh-i Egyetem több millió tételt tartalmazó katalógusában végezték. A vizsgálat kimutatta, hogy a tárgyszavak megszüntetése a találatként kapott rekordok átlagosan több mint harmadának elvesztéséhez vezetne. A veszteség függ attól, hány kulcsszóból állt a keresőkérdés, de az egyes kereséseket külön-külön szemlélve ugyancsak erős eltérések tapasztalhatók.

További kérdés, változtat-e a helyzeten az az újabb terjedő gyakorlat, hogy a könyvekhez tartozó katalógustételeket tartalomjegyzékkel is ellátják. A kísérletet ezért az eredeti mintán megismételték az időközben tartalomjegyzékekkel kiegészített katalógusban. Bár jelentősen csökkent az eredménytelen keresések és a veszteségek aránya, megnőtt az irrelevantis találatoké is. A tárgyszavak tehát feltétlenül szükségesek ahhoz, hogy egy katalógusból a kere-

sett tárgykörben kielégítő hatásfokkal releváns bibliográfiai tételeket kapjunk.

(Vajda Henrik)

05/343

RAIELLI, Roberto – INNOCENTI, Perla: L'innovazione possibile nella prospettiva del MultiMedia Information Retrieval (MMIR) = Boll.AIB. 45.vol. 2005. 1.no. 17-47.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Lehetséges innovációk multimédiás információkeresésben

Gépi információkeresés; Keresőkép; Multimédia

A multimédiás információkeresés (MMIR), mint a vizuális (VR), a videó (VDR), az audio (AR) és a szöveges (TR) keresőrendszerek szerves egysége még csak a számítástechnikai szakemberek, mérnökök és matematikusok számára ismerős, de a könyvtárosoknak is meg kell ismerniük. Az MMIR fejlődése ugyanis számos területet érinthet, az orvostudománytól és a földrajztól a mérnöki tudományokon át a képzőművészetig és a zenéig.

Az említett keresőrendszerek mindegyike egymástól elkülönülten, a klasszikus információ-visszakeresési technikák alapján, alapvetően szöveges keresőrendszerként fejlődött, azonban a digitális, multimédiás objektumok hatékony kereséséhez egy ezeket egyesítő metarendszerre, az MMIR-re van szükség. Ezt a tartalom alapú (*content-based*) indexelés és keresés teheti lehetővé, ami minden típusú dokumentum esetében a természetére leginkább jellemző nyelvezetet (illetve annak elemeit) használja fel (azaz pl. a vizuális keresés esetében formákból és színekből, nem pedig azok megnevezéséből állítja össze a keresőkérdést). A digitális technológiák lehetővé teszik az álló- és mozgóképek és a hangrögzítések, mint digitális tartalmak visszakeresését (a hasonlítás, a mértékek és értékek viszonyítása és hasonló módszerek szerint) alakok, textúrák, körvonalak, színek, hangok, keretek, mozdulatok

stb. „keresőkifejezőkénti” használatával. A fogalmi alapú (*term-based*) keresés jó szolgálatot tesz – nagy mennyiségű dokumentumok esetében – a tematikai területek, nevek vagy címek szerinti szűrés-kor, illetve a tartalom alapú keresés eredményének az elkerülhetetlen „zajoktól” való végső megtisztításakor. Az igazán hatékony keresést azonban – különösen a nagyon összetett dokumentumok esetében – a két eljárás állandó együttműködése szolgálja, amikor egyetlen keresőkép összetevői közt alakok, hangok, szövegek egyaránt megtalálhatók.

(Mohor Jenő)

Lásd még 307, 322, 368, 389

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

05/344

MURRAY, Janet – TSCHERNITZ, Cindy: The impact of electronic information delivery on reference enquiries = Online Inf.Rev. 29.vol. 2005. 2.no. 157-167.p. Bibliogr.

Az elektronikus információk növekvő elérhetőségének hatása a referenz szolgáltatások használatára

Elektronikus publikáció; Közművelődési könyvtár; Referenz; Regionális könyvtár; Szolgáltatások használata

A cikk azt vizsgálja, hogy az elektronikus információkhoz való nagyobb hozzáférhetőség milyen hatást gyakorol a referenz kérdésekre. A vizsgálat irodalomkutatásból, kérdőíves felmérésből, valamint ausztrál és külföldi referenz könyvtárosokkal folytatott interjúkból állt. Nem bizonyosodott be az a feltételezés, hogy a nagyobb mértékű internet-hozzáférés és -használat a referenz kérdések csökkenéséhez vezet. A szerző befejezésül összefoglalja az állami és közkönyvtárak referenz szolgáltatásai

ra vonatkozó trendeket, előrejelzéseket és „forgatókönyveket”, különös tekintettel az ausztráliai helyzetre.

(Autoref. alapján)

05/345

BRADFORD, Jane T. – COSTELLO, Barbara – LENHOLT, Robert: Reference service in the digital age: an analysis of sources used to answer reference questions = J.Acad.Libariansh. 31.vol. 2005. 3.no. 263-272.p. Bibliogr. 20 tétel.

Referenz szolgáltatás a digitális korban: a referenz kérdések megválaszolásához használt források elemzése

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Online információkeresés; Referenz; Tájékoztató eszköz

A Stetson Egyetem tájékoztató csoportja a 2002-2003-as tanév folyamán kétszer két hónapon át rögzítette a beérkező referenz kérdéseket és a megválaszolásukhoz felhasznált forrásokat. Céljuk az volt, hogy megállapítsák, milyen arányban használják a tájékoztatásban a nyomtatott és elektronikus forrásokat, illetve a 23 előre megállapított forrástípust.

A két időszakban 2491 referenz kérdés megválaszolásához összesen 3487 forrást vettek igénybe. Ezek közül legtöbbször az adatbázisokban, a könyvtár katalógusában, belső weblapokon és kézikönyvekben kerestek. A felhasznált források elsősorban a többségben az előbbi néhány típusból kerülnek ki. Az esetek mintegy negyedében a könyvtárosnak semmiféle segédletre nem volt szüksége. Ezt csak az adatbázisok használata előzte meg. A vizsgálat igazolta azt a feltevést, hogy a tájékoztatásban az online források dominálnak (60%-kal). Kézikönyvekből a válaszok 10%-a származott. A könyvtár saját állományú referenz műveinek pedig nem egészen 2%-át használták fel a válaszadáshoz

Bár nem volt a vizsgálat közvetlen célja, világossá vált egyes források kiemelkedő használati értéke, el-

sősorban a könyvtár honlapjának az online folyóiratokra és adatbázisokra mutató részei, illetve a kormányzati honlapok esetében.

(Vajda Henrik)

05/346

DE GROOTE, Sandra L.: Questions asked at the virtual and physical health sciences reference desk. How do they compare and what do they tell us? = Med.Ref.Serv.Q. 24.vol. 2005. 2.no. 11-23.p. Bibliogr. 13 tétel.

A számítógépes hálózaton és a referenz pultnál feltett kérdések összevetése és elemzése egy egészségügyi felsőoktatási könyvtárban

Egyetemi könyvtár -egészségügyi; Felmérés; Online információkeresés; Referenz; Számítógép-hálózat; Tájékoztató -egészségügyi

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az információhoz való távoli hozzáférés megváltoztatja magát a tájékoztató szolgálatot is. A könyvtárak távolról való használat következtében csökken a helyszínen föladott referenz kérdések száma, s növekszik az e-postán és chat formában érkező megkeresések mennyisége.

Több vizsgálat és felmérés foglalkozott az 1980-as évektől kezdve az orvostudományi könyvtárak tájékoztató szolgálatához érkező kérdések összetételével, típusával, a kérdezők személyi összetételével, valamint az online adatbázisok hatásával. A szolgálat igénybevétele általában növekedést mutatott a 90-es évek végéig, ettől kezdve azonban csökkent a megkeresések száma. Manapság már sok könyvtár nyújt digitális referenz szolgáltatás chat vagy e-posta formájában. A kérdések típusában azonban nem történt lényeges változás: a hagyományos tájékoztató szolgálatban a kérdések 32-35%-a volt

eligazítás kérő (gyorsreferenz), a digitális úton kért felvilágosítások pedig 30%-ot tettek ki.

A University of Illinois (Chicago) Orvostudományi Könyvtárában lefolytatott vizsgálat célja az volt, hogy elemezze a tájékoztatási kérdések típusát és a használók összetételét mind a digitális, mind a hagyományos (tényleges, fizikális) tájékoztató pultnál.

Kiindulásul az 1997-2003 közötti időszak tájékoztató tevékenységét feldolgozó statisztikát vették. A kérdések száma itt is csökkent 1999 óta, viszont a nulláról 508-ra növekedett az elektronikus úton beérkezett megkeresések száma. Magát a felmérést 2003 novemberében folytatták le, s gondosan kidolgozott módszer alapján rögzítettek minden tájékoztatási kérést akár elektronikus, akár hagyományos (személyesen, telefonon) úton érkezett. A főbb eredmények a következők:

38 e-postás, 48 chates, 156 telefonos és 697 személyesen feltett kérdést dolgoztak fel. A kérdések 30%-a eligazítást, felvilágosítást kért, 55%-a referenz-tájékoztató jellegű volt. Részletes megoszlásukat, a kérdezők demográfiai összetételét táblázatok tartalmazzák, kitérve arra is, hogy a megválaszoláshoz elegendő volt-e az általános könyvtárosi ismeretanyag, vagy szakterületi jártasságra is szükség volt.

Figyelemre méltó, hogy még az elektronikusan beérkező kérdések 13, illetve 15%-a is eligazítást kért. A kérdések összetételében egyébként nem mutatkozik változás az 1980-as, 1990-es évekhez képest, tekintet nélkül a megkeresés módjára: a könyvtár politikája, szolgáltatásai, folyóiratok és könyvek megléte, keresés az adatbázisokban, a használatban való eligazítás teszi ki a kérdések zömének tartalmát. Csökkennek a bibliográfiai hivatkozások megerősítésére és az egészségügyi szolgáltatások igénybevételére vonatkozó kérdések, növekszenek viszont a távoli adatbázisok használatára, az online folyóiratokra vonatkozó és a technikai jellegű kérdések.

A kérdések túlnyomó többségét továbbra is személyesen teszik fel. Az a mód, ahogyan az olvasók a könyvtárat használják, megváltozhatott a távoli online hozzáférésnek köszönhetően, de információs igényeik meglehetősen állandóaknak bizonyulnak.

(Papp István)

05/347

LAVENDER, Kenneth – NICHOLSON, Scott – POMERANTZ, Jeffrey: Building bridges for collaborative digital reference between libraries and museums through an examination of reference in special collections = J.Acad.Libariansh. 31.vol. 2005. 2.no. 106-118.p. Bibliogr.

Könyvtárak és múzeumok közös digitális referenz tevékenysége: a különgyűjtemények tájékoztató munkájának tanulságai

Külo ngyűjtemény; Múzeum; Referenz; Online információkeresés

Miközben egyre több könyvtári digitális referenz szolgálat válik közös referenz hálózatok részévé, más szervezetek – pl. bizonyos szakgyűjtemények és múzeumok – nem csatlakoztak ezekhez a hálózatokhoz, jóllehet ők is egyre több referenz kérdést válaszolnak meg az interneten keresztül. A cikk megvizsgálja a hagyományos referenz szolgálatokhoz illetve a szakgyűjteményekhez elektronikusán beérkező kérdések közötti különbségeket, továbbá igyekszik kikutatni, hogy a szakgyűjtemények digitális referenz szolgálatának jobb megértése hogyan segítheti elő olyan eszközök és modellek kifejlesztését, amelyekkel át lehetne hidalni az általános felsőoktatási könyvtárak, a szakgyűjtemények és a múzeumok gyakorlatában kialakult különbségeket a használókkal folytatott elektronikus kommunikáció területén.

(Autoref.)

05/348

GODA, Donna – KILLINGSWORTH, Elizabeth K. – BASCO, Buenaventura B.: *University of Central Florida Librarians on Location = Public Serv.Q.* 1.vol. 2002. 3.no. 13-19.p.

A University of Central Florida könyvtárosainak Librarians on Location („a könyvtárosok házhoz mennek”) programja

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Könyvtárpropaganda; Oktatás információellátása; Referenz; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A florida állambeli (USA) Orlandóban 1968-ban alapított egyetemen (*University of Central Florida*) közel 36 ezer diák tanul. Az egyetemi könyvtár három tájékoztató munkatársa egy új kezdeményezésről (*A könyvtárosok házhoz mennek = Librarians on Location*) és annak eddigi tapasztalatairól számolnak be cikkükben.

A központi könyvtárban már eddig is több új tájékoztató formát vezettek be: a csoportos könyvtárismereti foglalkozásoktól a hálózati szakértői segítségig, a tájékoztató kérdések elektronikus levélben történő megválaszolásától a szinkron (real time) online tájékoztatásig. *A könyvtárosok házhoz mennek* projekt során két campusra heti két alkalommal egy-egy tájékoztató könyvtáros települt ki hordozható, vezeték nélküli számítógépekkel, és teljesített szolgálatot a diákok és – szükség szerint – tanáraik számára, összesen heti négy órában. Az volt a céljuk, hogy elébe menjenek olyan hallgatók és oktatók információs igényeinek, akik egyébként nem ismernék meg a könyvtár gazdag információforrásait. A projekt során szembesültek a „digitális nemzedék” eltérő információkereső stílusával – annak megszokott környezetében felbukkanva.

A campuson megjelenő könyvtárosok jelenlétével javult a „láthatóságuk” mind az oktatók és hallgatók, mind az egyetem vezetése előtt; azok a diákok is éltek a lehetőséggel, akik egyébként „féltek” bemenni valamilyen okból a központi könyvtárba. Megnőtt a tanárok által kezdeményezett csoportos könyvtárismertetések iránti igény is.

A cikk kitér a kísérleti program negatívumaira is; a kezdeményezés gondot okozott az amúgy is létszámhiánnyal küzdő könyvtárnak, és a kérdések száma sem volt túl magas: a 2000/2001. tanévben 165 (két tájékoztatóval), a 2001/2002. tanévben 71 (eggyel), de úgy vélik, érdemes új lehetőségeket keresni, és még aktívabb szerepet játszani az oktatás és kutatás segítésében. (További információk találhatóak a könyvtárról a <http://library.ucf.edu> címen.)

(*Murányi Lajos*)

05/349

SCHMIDT, Aaron – STEPHENS, Michael: *IM me = Libr.J.* 130.vol. 2005. 6.no. 34-35.p.

Az IM (Instant messaging) használata a könyvtárban

Online üzem mód; Referenz

Az instant messaging (IM) szolgáltatást egy 2004. szeptemberi felmérés szerint már 53 millióan használják napi rendszerességgel az Egyesült Államokban. Használóinak száma a munkahelyeken is növekszik, jelenleg 11 millió. Mindez már önmagában is készítené a könyvtárak számára ahhoz, hogy alkalmazni kezdjék a kapcsolattartásnak ezt az új módját, de az IM jelentősége különösen nagy lehet abban, hogy a könyvtárak megközelítsék, és olvasóként megtartsák a számítógépet magától értetődő természetességgel használó fiatal nemzedéket.

Az IM-nek a könyvtári tájékoztatásban már régebb óta használatos megoldások között kell megtalálnia helyét. Jól használható gyakran feltett kérdések azonnali megválaszolásához vagy elektronikus cik-

kek küldéséhez. Egyesíti az azonnali visszajelzés lehetőségét az írott, így megőrizhető válasszal. Kevésbé hivatalos hangvétele a számítógépes csevegésre emlékeztet, de szerényebb rendszerigényei miatt működése közben ritkábban lép fel hiba. Az Egyesült Államokban néhány könyvtár már bevezette az IM-et.

A könyvtárosok könnyen szert tehetnek a kellő gyakorlatra, ha az intézményen belül is módjukban áll IM-en kapcsolatot tartani. Itt elsősorban a régebben telefonon zajló informális kommunikáció jöhet számításba.

Másutt viszont egyenesen tiltják a csevegés és az IM használatát a tájékoztatásban, egyes iskolai könyvtárakban az olvasók számára is. A könyvtárosok egy része attól tart, hogy elárassztják őket a kérdések, míg mások túlságosan is el vannak foglalva az egymás közti csevegéssel. Az IM szorgalmazói mindezt átmeneti problémának látják, és állítják, hogy az IM növelni fogja a hatékonyságot.

Az IM-en alapuló tájékoztatáshoz is nélkülözhetetlen a képzés és a tervezés. Az új szolgáltatás tudatosításához minden nyomtatott és elektronikus eszközt meg kell ragadni. A használók általában szünet nélküli szolgáltatást várnának el, ez azonban személyzeti okokból különösen a közkönyvtárak számára megoldhatatlan.

(Vajda Henrik)

Lásd még 307, 367

Kölcsönzés

05/350

PEERENBOOM, Klaus – SIEBERT, Irmgard: Prozessoptimierung am Beispiel der Nutzung der Selbstaustleihe. Ein Projekt der Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf in Zusammenarbeit mit der 3M Deutschland GmbH = Bibliotheksdienst. 29.Jg. 2005. 4.no. 474-486.p.

Folyamat-optimalizálás önkiszolgáló kölcsönzés alkalmazásával. A Düsseldorf-i Egyetemi és Tartományi Könyvtár és a 3M Deutschland GmbH közös projektje

Egyetemi könyvtár; Ésszerűsítés; Hatékonyság; Kölcsönzés -önkiszolgáló; Munkaelemzés; Szolgáltatások használata

A Düsseldorf-i Egyetemi és Tartományi Könyvtárban évente 400 ezer dokumentumot kölcsönöznek, két szolgálati ponton: a kölcsönzések fele a szabadpolcos és tankönyvgyűjteményi részlegről kerül ki, a többi a raktári kérésekből, előjegyzett és könyvtárközi kölcsönzésben kért művekből. 2003-ig mindkét szolgálati pont egységesen naponta 9-20 óráig volt nyitva, ekkor azonban az esti nyitvatartási időt meghosszabbították 22 óráig és kiterjesztették szombat-vasárnapra is, viszont a most meghosszabbított időtartam alatt csak állományvédelmi felügyeletet biztosítottak, könyvtárosi szolgáltatást nem. Ennek következtében a késő esti órákban csak a helyben olvasásra nyílt lehetőség, a kölcsönzési adminisztráció nem üzemelt, ami törést jelentett a könyvtár évek óta érvényesülő és népszerű alapelvén: a teljes nyitvatartási idő alatt minden szolgáltatás igénybe vehető.

A megoldás a személyzet munkaidejének növelésével nem volt lehetséges, ugyanis az egyetem intézményeiben 2004-2009 között az alkalmazottak létszámát 10%-kal csökkenteni kell. Ezért technikai megoldást választottak: az olvasók által kezelt önműködő kölcsönzés-nyilvántartó szerkezetet helyeztek üzembe. (A könyvek visszavétele már korábban is automatikusan történt: az olvasó akár az utcáról betehette visszahozott könyveit egy gyűjtőbe.)

A kísérleti szakasz kezdetén párhuzamosan folyt az automatikus és a könyvtáros által hagyományosan végzett könyvkiadási adminisztráció. Az első eredmények nem voltak biztatóak: az olvasóknak csak 23%-a volt hajlandó az önkiszolgálást választani. Ekkor a könyvtár egy külső szakértői céghez fordult (3M GmbH), ez projektet dolgozott ki az olva-

sók megnyerésének céljából. A nagy szakértői apparátussal, számos adatelemzéssel végzett eljárás (Six Sigma minőségmenedzsment-módszer) segítségével megállapították, hogy az olvasókat eleinte segíteni és bátorítani kell az új szerkezet használata érdekében. Ez most, az új kísérleti szakaszban meg is történt: egy időlegesen alkalmazott egyetemista segítette a használókat, ezenkívül plakátokkal és röplapokkal is bátorították a látogatókat, a könyvtár dolgozóit pedig meggyőzték róla, hogy ez a feladat része a könyvtár stratégiai céljainak, az elkerülhetetlen személyzetcsökkentés érdekében.

Az intézkedések hatására az önkiszolgálást választók aránya az első kísérleti hónapban 23%-ról 50%-ra emelkedett, a következő hónapban pedig – miután a hagyományos könyvkiadó helyet megszüntették, elérte a 93,5%-ot. A könyvtár elérte célját: az új eljárással évi 60 ezer euró munkabért takaríthat meg. Az eljárás iránt már több nagyobb német könyvtár is érdeklődik.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 335

Dokumentációs eljárások és termékeik

05/351

ALIMOHAMMADI, Dariush: Annotated webliography of webliographies: a proposal = El.Libr. 23.vol. 2005. 2.no. 168-172.p. Bibliogr.

„Webliográfiák” annotált „webliográfiája” – javaslat

Ajánló bibliográfia; Másodfokú bibliográfia; Számítógép-hálózat

A könyvtárosok tevékenységéhez hagyományosan hozzátartozik az információforrások felderítése, beszerzése, kezelése, keresése és terjesztése. Az infor-

mációforrások osztályozására az 1920-as évektől kezdődően nagy erőfeszítések történtek. Máig vannak viták arról, hogyan definiáljuk az első-, másod- és harmadfokú forrásokat. (Például a tankönyveket az első- és a másodfokú kategóriába, a szótárakat a másod- és a harmadfokú kategóriába egyaránt be szokták sorolni.)

A probléma megoldására a szerző azt javasolja, hogy az információforrásokat az általuk betöltött szerep szerint soroljuk be. Eszerint az elsőfokú források első kézből származnak és „nyers” adatokat/információt adnak; a másodfokú források a használókat az elsődleges forrásokhoz vezetik el; a harmadfokúak pedig a másodlagos forrásokat mutatják be rendezett összeállításban. Tehát a folyóiratcikkek vagy a weblapok elsőfokú források, ha információt nyerünk ki belőlük; a bibliográfiákat és a webliográfiákat, amelyek segítségével forrásokat azonosítunk, másodfokú forrásoknak tekinthetjük; a bibliográfiák bibliográfiája és a webliográfiák webliográfiája pedig harmadfokú forrás. Ilyen holisztikus szemlélettel akár negyed-, ötöd-, hatodfokú (és így tovább) forrásokat is lehet majd azonosítani.

A weben harmadfokú források is vannak, ezek a webliográfiák annotált webliográfiái, amelyek sajátos digitális referenz eszközök. A webliográfiák hipertextes csatolások felsorolásai, a tudományos információ internetes forrásai, amelyek tartalmazhatnak annotációkat is. Lényegében a bibliográfiák digitális megfelelői. A szakirodalom hangsúlyozza, hogy a webliográfiák előállítása a könyvtárosok feladata.

Hierarchikus megközelítéssel a webliográfiák webliográfiáit meta-webliográfiáknak is nevezhetjük. Összetett szerkezet és – az esetleges szűréssel biztosított – magas színvonal jellemzi őket. A webliográfiák szerkesztésére vonatkozó útmutatók a másodfokú webliográfiák esetében is alkalmazhatók. A címet követően rövid annotáció helyezhető el, amely az összeállítás egészét mutatja be, mit tar-

talmaz, mire nem vállalkozik, és hogyan kell használni. Az egyes tételek (webliográfiák) egyedi címből, annotációból és URL-ből állnak. Az összeállításához részletes betűrendes mutatót szokás csatolni, amelyhez a címek és az annotációk kulcsszavai jó forrásként szolgálhatnak. Fontos, hogy az összeállító neve és elérhetősége is szerepeljen.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 380

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

Lásd 332

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

05/352

NAVARRO BONILLA, D. – TRAMULLAS SAZ, J.: Directorios temáticos especializados: definición, características y perspectivas de desarrollo = Rev. Esp. Doc. Cient. 28.vol. 2005. 1.no. 49-61.p. Bibliogr. 31 tétel.

Res. angol nyelven

A tematikus webportálok jellemzői és fejlődési látásaik

Portál; Tájékoztatás; Tárgyi feltárás

A tematikus webportálok a szisztematikus forrásfeltárást támogató internetszolgáltatások. Kapcsolódást nyújtanak az elsősorban az interneten elérhető forrásokhoz (dokumentumok, objektumok, webhelyek vagy szolgáltatások). A szolgáltatás a forrásleíráson alapul. Fontos jellemzőjük a forrá-

sok böngészés révén való elérése. Számos előnyös tulajdonságuk van a keresőgépekkel szemben. A keresőgépeket az informatikai programok által létrehozott gyűjtemények, az indexelés teljességének előbbisége és a metaadatok automatikus generálása jellemzi. Ezzel szemben a tematikus portálok esetében a gyűjteményeket emberek hozzák létre, a jó minőségű információforrások kínálatát helyezik előtérbe, és a leíró fázisban emberek állapítják meg a metaadatokat. Hét tematikus webportált (Dmoz – dmoz.org; Informine – informine.ucr.edu; BUBL Link – bubl.ac.uk; SOSIG – sosig.ac.uk; Librarian Index to the Internet – lii.org; Renardus – renardus.org; BIOME – biome.ac.uk) vizsgáltak meg, hogy általános jellemzőiket megállapítsák, az alábbiak szerint:

1. A specializáltság foka (pl. a BUBL Link, SOSIG, BIOME szűkebb szakterületre szakosodott, a másik négy általánosabb.)
2. A válogatás minőségi kritériumai és a befogadott információk elemzése (a DESIRE –